

VIRPI HÄMEEN-ANTTILA

Myöhäinen kevät

Synnyinmaa, osa 2

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Synnyinmaa-sarjassa aiemmin ilmestynyt:
Sarastus, 2023

Otavan Kirjasäätiö ja Taiteen edistämiskeskus ovat tukeneet tämän teoksen kirjoittamista.

© Virpi Hämeen-Anttila ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2024

ISBN 978-951-1-41626-5

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2024

I

Valoa ja varjoa

1.

Elokuun loppupuolella oli yhä lämmintä. Lämpimämpää on täällä Pohjolassa kuin Englannissa, ajatteli Erik Roslund, kun hän odotti höyrylaiva *Grefve Bergin* kannella, että miehistö saisi aseteltua käyntisillan paikalleen. Jalkojen laskeminen kiinteälle maalle tuntuisi hyvältä pitkän laivamatkan jälkeen. Erik ei ollut vallan kokematon merenkävijä, mutta aluksen saavuttua Suomenlahdelle oli luoteen suunnasta noussut voimakas tuuli. Se oli saanut *Grefve Bergin* keinumaan sivusuunnassa sen verta, että suuri osa matkustajista oli kokenut tarpeelliseksi kurkistella laidan ylitse ja kumarrella mereen päin.

Helsingforsin lähestyessä oli tuuli kuitenkin asettunut ja laiva oli puskenut tasaista vauhtia aaltojen halki kohti satamaa. Kun Erik näki kaupungin taloineen ja puistoineen ilmestyvän näkyviin ja auringon osuvan komeaan, valkoisena hohtavaan Nikolainkirkkoon, poissaolon aikana puuskittaisesti vaivannut kotikävä yltyi niin väkeväksi, että hänen rintaansa likisti ja silmät vetistyivät.

Hän kaipasi nähdä rakasta vaimoaan ja pientä poikaansa. Viimeinen tieto heistä oli tullut kirjeessä, joka oli kirjoitettu kolme viikkoa sitten.

Laivan saapumisen ajankohtaa ei ollut tarkasti määrätty, eikä Erik siksi uskonut kenenkään tulevan häntä vastaan. Mutta kun hän oli astellut varoen käyntisiltaa Eteläsataman rantaan, hän kuuli iloisen huudahduksen, ja seuraavassa hetkessä hän näki Torsten Adolfssonin kiirehtivän käsivarret levällään hänen luokseen. – Rakas ystävä, sanoi Torsten ja halasi häntä kuin karhu. – Onpa hienoa saada sinut eheänä takaisin Suomeen.

– Tottahan toki olen eheä, sanoi Erik, laski matkalaukkunsa rantalaiturille ja vastasi halaukseen. – Laivamatkailu on nykyaikana hyvin turvallista.

– Kai minun täytyy luottaa sanaasi. Olet laihtunut, sen huomaa, mutta ihosi on sentään terveen päivettynyt. Vaunut odottavat jonkin matkan päässä. Anna laukkusi. Mutta kylläpä se painaa! Toitko kiviä Englannin kanaalin rannalta?

– En vaan pukukankaan ja kirjoja Mariannelle ja leikkikaluja pojalle. Itselleni jouduin ostamaan uuden muistikirjan, koska edellinen täyttyi. Näin, kuulin ja kirjoitin ylös paljon kaikenlaista, jota voin käyttää hyödyksi vapriikissani tai isäsi liikkeessä. Tapasin monia ihmisiä ja tein pari sopimusta. Mutta jätetään ne asiat myöhemmäksi. Kerro, miten te kaikki jaksatte. Onko perheeni terve ja iloinen?

– Terve on, ja poikasi on oppinut istumaan tukevasti ja konttaamaan hyvin määrätietoisesti sillä aikaa kun olit poissa. Hänellä on myös paljon sanottavaa, vaikka hänen jokeltamisestaan ei saa selkoa kukaan muu kuin rakas vaimosi.

– Voi sentään. Toki on hyvä, että Henrik varttuu kuten reippaan pojan kuuluu. Mutta en tahtoisi menettää hänen elämänsä tärkeitä virstanpylväitä. Onneksi minulla ei ole lähiaikoina uusia matkoja näköpiirissä. Entä Lindell, oletko saanut häneltä säännöllisesti tietoa? Onko vapriikissa kaikki mennyt niin kuin pitää?

– On, on, on. Koeta nyt luottaa siihen, että työnjohtajasi ja puukhollarisi pärjäävät pari kuukautta ilman, että olet koko ajan valvomassa heitä. Olen käynyt vapriikilla pari kertaa ja kaikki sujuu mainiosti.

He olivat saapuneet vaunujen luo. Torsten nosti Erikin matkailukun ajurin avustamana vaunujen takaosaan, ja he kiipesivät istuimille. – Onpas hienot vaunut, sanoi Erik, kun he lähtivät köröttämään satamalaituria pitkin kohti Rantatietä. – Tukevatkin. Mistä sinä tämmöiset sait?

– Isä vuokrasi ne kesän ajaksi, niin että hän ja minä pääsemme liikkeestä Drumsön huvilalle viikonlopuksi, sanoi Torsten. – Ei olisi hullumpaa, jos olisi omat vaunut, mutta isä sanoo, että kuormavaunuistakin on kylliksi kustannuksia.

– Isäsi on tarkka taloudenpitäjä, ja se on viisasta tässä maailmantilanteessa, sanoi Erik. – Vuokra-ajureita voi käyttää aina, jos on tarvetta, kun niitä on täällä niin runsaasti.

– Ei kai maailmalla niin huonosti mene, sanoi Torsten.

– En sanoisi että menee hyvinkään. Elämme levottomia aikoja. Minulla oli onnea, kun pääsin Tanskan salmien läpi juuri kun oli aselepo, ja takaisin, kun oli solmittu rauha Tanskan ja Preussin kesken. Preussi kasvattaa valtaansa, ja siellä teollisuus ja tiede etenevät kovaa vauhtia. Sitä katsellaan pelokkaasti Ranskassa ja Englannissa. Mutta omat huolenaiheeni ovat lähempänä. Puolan kapinan kukistamisen jälkeen Venäjältä on alkanut kua ääniä, jotka voivat tehdä tyhjäksi sen, minkä valtiopäivät ovat panneet alulle.

– Se ei olisi oikein! Me olemme olleet koko ajan kuuliaisista tsaarille, eikä täällä ole näkynyt kapinoinnista mitään jälkiä.

– Ehkä ei, mutta varoittihan tsaari valtiopäiviä lopettaessaan, että uudistuksista ei pidä vetää liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Jos supina itsevaltan lujittamisen välttämättömyydestä ja

venäläisen vallan vahvistamisesta hänen ympärillään kasvaa, hän alkaa perua tahi laimentaa uudistuksia. Voi käydä niin, että hän muuttuu lopulta tyranniksi. Kuulin matkallani uutisia Kaukasukselta. Venäjä on keväällä valloitusodassaan tappanut tšerkesit lähes sukupuuttoon. Ei säästetty naisia eikä lapsia. Niin voi käydä myös meille, jos Venäjä äkkiä päättää, ettemme ole kyllin alamaisia. Tai kyllin venäläisiä. Muista vain isonvihan aikaa.

Torsten naurahti. – Olet kovin epäluuloinen. Ei ole monta vuotta siitä, kun selitit, miten Ruotsin-mieliset saattavat vaaraan hyvät suhteemme Venäjään.

– Niin he tekevätkin. En luota heihin sen enempää. Luotan niihin, jotka eivät sekaannu liikaa asioihimme.

– Mutta eivät kaikki tsaarin liberaaliset elkeetkään ole olleet hyväksi Suomelle. Maaorjuuden lopettaminen lopetti myös venäläisten tilanherrojen innon ostaa maatalouskaluja Suomesta. Oli onni, että luovuit rautaruukkien osuuksista ja siirsit ne verka- ja puutavaravapriikkeihin. Eikö niin, että sait ostaa takaisin osuutesi Tervakosken paperivapriikista?

– Se ei onnistunut, koska kauppaneuvos Borgström tahtoo pitää omistuksen itsellään, kun kerran sen sai, sanoi Erik nopeasti. – Olen tähyillyt, jos muualla olisi paperivapriikkeja, jotka kaipaavat uusien omistajien tukea. Ja tiesin jo pari vuotta sitten, että rautaruukeille on tulossa vaikeat ajat. Ei ollut onnesta kiinni, että vedin rahojani sieltä pois.

Hänestä ei tuntunut mukavalta puhua sen enempää Borgströmistä kuin rautaruukeistakaan. Lähestyessään Borgströmiä hän oli saanut karvaan muistutuksen siitä, miten mitätön kaupparenki hän edelleen oli tähän verrattuna. Ja totuus oli, ettei hän ollut myynyt kaikkia osuuksiaan rautaruukeista. Mariannen isän rautaruukki ei toistaiseksi häntä huolestuttanut, sillä sen asiakaskunta ja myynti olivat keväällä olleet melko vakaat. Erik oli myös

edelleen osakas *Tammerfors Linne- & Jern-Manufaktur Aktie-Bolagissa*, koska hän oli vakuuttunut sen perustajan Adolf Törn-grenin liikemiestaidoista ja uskoi, että yritys nousisi ennen pitkää jaloilleen ja menestyisi.

Uusi vuosikymmen oli kuitenkin tuonut suuria haasteita ja jopa esteitä talouselämälle, ja Erik oli alkanut pelätä, että Tammerforsin yhtiön toinen johtaja, Gustaf August Wasastjerna, ajaisi sen vararikkoon. Wasastjerna oli Erikin mielestä aivan liian uska-lias ja nopea liikkeissään.

Etenkin Wasastjernan Yhdyspankilta ottama suuri laina oli aiheuttanut Erikille unettomia öitä. Sen takuun perustana oli sata Tammerforsin yhtiön osaketta ja häntä oli pyydetty täytetaka-jaksi, mutta hän oli kieltäytynyt. Mittava laina oli viime aikoina syössyt monta liikeyritystä vararikkoon. Se yllytti laajentamaan sen sijaan että olisi ymmärretty saneeraamisen tarve.

Björkbodan rautaruukki oli tästä varoittava esimerkki. Senaatin talousosastoa johtanut von Haartman oli antanut ties mistä syystä Anders Ramsaylle muhkean lainan, joka oli yllyt-tänyt nuorta kokematon aatelismiestä ryhtymään liian suu-risuuntaisiin hankkeisiin perintötiluksillaan. Ramsay oli päät-tänyt uudistaa parissa vuodessa peltojensa maanviljelyksen samalla kun kasvatti ruukin raudantuotannon moninkertai-seksi, ja kaikki tehtiin vain lainojen varassa. Olisi pitänyt seu-rata suhdanteita, varmistaa vapriikin perustavat toiminnot ja rahoitus, jättää viljelykset vähemmälle huomiolle ja keskittyä tuottamaan rautaa enemmän ja edullisemmin. Tähän tulivat päälle huono onni ja huonot neuvot, ja viime vuonna oli ollut edessä vararikko.

Ajat eivät suosineet voimakasta kasvua, vaikka juuri sitä olisi tarvittu. Muutama vuosi sitten oli tuntunut siltä, että talous nousisi Krimin sodan aiheuttamasta lamaanuksesta, mutta

nyt näkyvässä oli jälleen vakavia vaaran merkkejä. Vaikka oma markka oli Suomelle hyvä asia, sen vakiinnuttaminen vaati tällä hetkellä pääomaa, jolle olisi ollut tarvetta muuallakin. Rautatie Riihimäeltä Pietariin oli myös kaivattu uudistus, mutta siihenkin menisi miljoonittain valtion varoja. Siksi liikeyrityksille tai tilallisille ei annettu lainoja edes silloin, kun ne olisi käytetty viisaasti. Taloutta ohjaavan senaatin ja siellä suurinta valtaa käyttävän Snellmanin ajatus oli, että nyt oli aika oppia pärjäämään omin voimin, ja vain siten suomalaiset kehittyisivät oikeaksi kansakunnaksi. Erik ei ollut tästä täysin samaa mieltä, mutta hänellä ei ollut kovin paljon vaikutusvaltaa senaatissa tai säätövaltiopäivillä – ei ainakaan vielä.

Piti olla yhtä valpas ja varovainen kuin nuorallakävelijä.

Erikin mieltä oli kaivellut, kun hänen oli ollut pakko kohdella Wasastjerna kylmästi. Hän pelkäsi, että hänen ystävänsä ja tukijansa Törngren loukkaantuisi, koska oli paitsi Wasastjernan liikekumppani myös tämän sukulainen. Törngren ei ollut maininnut asiaa keskusteluissa, mutta se ei rauhoittanut Erikiä.

Hyvitelläkseen Törngreniä hän ei ollut myynyt osakkeitaan Tammerforsin vapriikin osakeyhtiöstä, vaan pitänyt ne hallussaan. Jos niistä tulisi tappiota Wasastjernan konkurssissa, se ei koskisi hänen kukkaroonsa yhtä kipeästi kuin joutuminen valta-pankkilainan suoraksi maksumieheksi.

Mutta Torstenin ei tarvinnut tietää tästä.

– Mitä ystävillemme kuuluu? hän jatkoi, tavoitellen valoisaa ja kevyttä äänensävyä. – Allanilla on vielä väitöskirja hiukan kesken, mutta onko totta se mitä kirjoitit, että magister Ignatius olisi saanut omansa vihdoinkin viimein valmiiksi?

Torsten nyökkäsi. – Totta se on. Magister puolustaa dissertaatiotaan lokakuun alussa. Pahat kielet väittävät, että hänen rouvansa uhkasi kantaa koko paperipinon polttouuniin, ellei työ val-

mistu, mutta minä uskon, että kunnon maisteri päätti itse, että nyt saa riittää. Hänen väitöksensä on lähes kuusisataa sivua pitkä, niin että latojilla on aika lailla työtä.

– Jopa jotakin, sanoi Erik naurahtaen. – Meidän täytyy mennä ehdottomasti kuulemaan häntä.

– Muutakin on täällä tapahtunut poissaolosi aikana. Brobergit saivat kesäkuussa toisen pojan ja Svahneille syntyi juuri lähtösi jälkeen esikoistyttö.

– Harmi, että Svahnit asuvat Kaskisissa. He ovat hyvää keskusteluseuraa, sekä Gustaf että Emmy.

– Ja sinulle on saapunut iso pino kirjeitä, sanoi Torsten. – Marianne ei niitä tietenkään avaa, ellei siihen ole jokin painava syy. Tilgmanin pariskunnan postit on katsottu, koska ne eivät ole yksityisiä. Hämeestä on tullut useampi kirje ja samaten vanhalta opettajaltamme Wikanderilta Oulusta, ja ne odottavat pöydälläsi.

– Ahaa. Mitähän kiireellistä kerrottavaa Wikanderilla on? Mainitsin kyllä viimeisessä kirjeessäni, että olen toukokuun lopusta elokuuhun ulkomailla. Mutta hän on kovin kärsimätön, sen tiedän.

– Aivan! Magister Ignatius ei koskaan kiihtynyt oppitunneillamme, mutta Wikander, hän oli vilkas kuin elohopea. Muistatko, miten hän pänttäsi päähämme Eukleidesta, tanssi ympäri huonetta ja heilutti hurjasti käsiään, kun en oppinut todistuksia saman tien kun hän selitti ne? Mutta sinullehan kaikki oli selvää kuin vesi. Allan oli vielä pahempi. Hän ihasteli irratsionaalilukuja, joista en ymmärtänyt yhtään mitään. Eipä silti, ilman teitä en olisi selvinnyt lukion opinnoista ja päässyt yliopistoon.

– Me olemme erottamattomat, sanoi Erik. – Kolme muskettisoturia, etkö muista?

Hän huomasi toivovansa hartaasti, ettei mikään liikeasia tulisi kiilaksi heidän välilleen. Onneksi herra Adolfsson oli vararikkonsa jälkeen ollut hyvin varovainen, ja hän kuunteli edelleen tarkasti

Erikin mielipiteitä. Erikin itsensä oli pakko olla entistä visumpi raha-asioissaan, ei vain talouden laskusuhdanteen vuoksi, vaan koska hänellä oli perhe, vaimo ja poika, joille hänen piti varmistaa turvallinen elämä. Hän oli vastuussa toimistaan myös Mariannen vanhemmille, jotka olivat tukeneet heitä ja sallineet heidän mennä naimisiin kaksi vuotta sitten, vaikka Erik oli ollut vasta kahdenkymmenenlän vanha.

Marianne ja Henrik olivat Erikille kuin taivaan lahja, hyvytys kaikesta siitä, mitä hän oli nuorempana kokenut, ja heidän etunsa asettui kaiken muun edelle.

Erikillä oli tosin ollut avioon mennessä omaisuus, jollaista hyvin harva nuori mies oli onnistunut kokoamaan ilman perintöä. Hänestä oli tullut vuoden 1861 lopulla Porvoon vapriikin pääomistaja. Astioiden ja maljakoitten tuotanto oli osoittautunut sen verran kannattavaksi, että herra Tilgman siirsi toimintansa kokonaan kaupan puolelle ja myi yksinoikeudella vapriikin keramiikkaa. Sitä tuotettiin niin paljon, että vapriikin nimikin oli nykyään *Järnböles til- och keramikfabrik*.

Erikin vauraus riitti myös siihen, että hän kykeni ostamaan Kronhagesta Nikolainkadulta kokonaisen talon, jonka myyjinä oli kaksi vararikkoon mennyttä liikeyritystä, leipomo ja nahkatavaraverstas. Rakennukset olivat puuta, mutta kerroksia oli kaikissa paitsi hyysiköissä kaksi, ja kivinen perustus oli korkea ja vankka, mikä rauhoitti tulipaloja pelkäävää uutta omistajaa.

Erik oli antanut kunnostaa ja laajentaa talot perheensä käyttöön. Toinen sivurakennuksista, jossa oli ollut nahkurin paja, puhdistettiin huolella nahkatyön jätteistä ja hajuista. Sinne sijoitettiin konttuuri, eli kaksi suurta huonetta, joissa Erik hoiti Porvoon vapriikin asioita ja muita liiketoimiaan, kuten kirjeenvaihtoa kotimaan ja ulkomaiden liikekumppanien kanssa. Siellä työskentelivät hänen lisäksi puukhollari Östman ja konttuuriapulainen

Jakobsson. Toiseen sivurakennukseen tulivat ruokavarastot ja muut taloustilat. Kookkaan päärakennuksen eteen pihalle rakennettiin komea kuisti ja alakertaan ilmestyi ruokasalin kylkeen förmaaki ja suurempi sali, jossa saattoi pitää kutsuja. Tietysti oli pal-kattava myös palvelusväkeä, talousmatami, lakeija, keittäjä, kaksi piikaa ja Henrikin syntymän jälkeen lapsenpiika. Mutta isossa talossa oli tilaa heillekin, ja Erik hoiti kotiaan yhtä tarkasti kuin liiketoimiaan.

Tähän taloon he olivat matkalla, ja Erik tunsi mielihyvää, kun vaunut kääntyivät Senaatintorin laidalla Nikolainkadulle ja ajoivat Vironkadun kohdalle, josta hän näki kotinsa. Hän sai jälleen huomata, miten kaunis ja mukava se oli.

Vaunut pysähtyivät ja hän hyppäsi kadulle. Silloin ilon seura-laiseksi liittyi ikävämpi tunne, joka oli rikastumisen myötä vai-vannut häntä yhä useammin: menettämisen pelko. Vapriikki, vauraan säätyläisen tyylillä sisustettu talo ja sen vaatima palvelus-kunta, laajentuva liiketoiminta ja rahojen sijoittaminen olivat niin kaukana pikku torpasta ja kivisestä palstasta, josta hän oli lähtenyt, että häntä huimasi ajatella niiden välistä etäisyyttä. Hän pelkäsi, että huono onni kohtaisi häntä yllättäen ja hän hukkaisi koko omaisuutensa samalla tavalla kuin Anders Ramsay. Ram-say oli voinut jättää kaiken jälkeensä ja lähteä Ranskaan viettä-mään iloista elämää, mutta Erikillä ei ollut vauraan suvun suo-maa pakoreittiä.

Usein hän epäili, että huolestuneisuus tuli hänelle veren-perintönä. Hänen äitivainajansa oli alituisesti aavistellut pahinta ja kirkkaana päivänäkin nähnyt taivaanrannassa huonoja enteitä. Erikin isä oli puolestaan ollut elämäniloinen, toiveikas ja tarmo-kas. Erikin luonteessa taistelivat siten isän urhokkuus ja äidin pelokkuus, isän usko itseensä ja tulevaisuuteen ja äidin epäluulo ja epävarmuus, ja näiden lisäksi elämänkoulussa vahvistunut itse-

riittoisuus, luottamus omiin voimiin – ja toisaalta epäily, että muut pettäisivät hänet, joko tahtoen tai tahtomattaan.

Hän toivoi, että tieto heikkouksista tekisi hänestä viisaamman. Nuoren sopi olla ehdoton, mutta vanheneminen merkitsi suurempaa malttia ja rauhallisuutta ja parempaa kykyä sovitella yhteen erilaisia näkökantoja sekä omassa mielessään että muiden kesken.

Torsten viittasi ajurille. – Jospa auttaisitte minua laukun kanssa? Se on aika raskas.

– Olkaa ystävällinen ja kantakaa se kuistille, sanoi Erik. – Lakeijani Petter huolehtii sen eteenpäin.

Hänen hyväntuulisuutensa palasi, kun hän muisti miten huokealla hinnalla hän oli saanut hienon talonsa. Helsingforsin aate-
liset pitivät Unioninkatua pääkatuna ja Esplanadin ja Kauppatorin ympäristöä kaupungin keskuksena, ja heidän mielestään Kronhage oli yhtä kaukana kuin Siperia. Ainut poikkeus oli Elisabetintori, jota reunustivat Klinkowströmin ja von Haartmanin upeat talot. Mutta Kronhagessa asui nykyään muitakin kuin käsi-
työläisiä ja pikkukauppiaita, studiosuksia ja magistereita. Upporikas kauppaneuvos Borgström oli näyttänyt tietä rakentaessaan komean kivitalonsa ja byroonsa Mariankadun varrelle. Myös Adolfssonit asuivat Mariankadulla, ja heihin Erikiä sitoivat sekä lujan ystävyuden että liikekumppanuuden siteet. Erikin talolta ei ollut kuin kivenheitto Senaatintorille, jonne keskittyivät valta ja sivistys, senaatin talo ja yliopisto.

Nikolainkatu 19 oli tällä hetkellä varsin oivallinen osoite.

2.

Sisäpihan perällä ruoka-aitan luona oli iso röykkiö puulaatikoita, joiden luona häärivät keittiöpiika Saara ja talousmatami Holmberg. Kun talousmatami näki Erikin, hän löi kätensä yhteen. – Ristus sentään, se on meidän herra! Tuli jo nyt... Saara, jätä se makkara ja kipaie kertomaan rouvalle. Hyvää iltapäivää, herra!

Talousmatami oli seuraavassa hetkessä pyrähtänyt Erikin eteen. Hän pyyhkäisi hikistä otsaansa ja niiasi syvään. Erikin oli ollut vaikea tottua siihen, että hänelle osoitettiin tällä tavalla alamaisuutta. Matami Holmberg oli lisäksi häntä yli kaksikymmentä vuotta vanhempi, vaikka ulkonäöltään ja luonteeltaan rivakka ja eloisa. Erik oli kuitenkin oppinut yhtä ja toista sen jälkeen, kun oli tullut kuudentoista iässä pääkaupunkiin ja saanut isäntäväkensä rengin hämmennyksiin kohtelemalla häntä kuin vertaistaan.

Sen tähden hän vastasi matamin tervehdykseen päätään nyökäten ja puhuen yhtä aikaa sydämellisesti ja arvokkaasti. – Hyvää iltapäivää, matami Holmberg. Onpa hauska nähdä jälleen teitä ja muita. Onko talossa kaikki sujunut ilman ongelmia?

– On toki, sanoi matami ja viittoi sitten laatikoihin päin. – Nyt just kärryt toivat torilta lisää ruokatavaraa, leipää, maitoa ja juustoa, kaikenlaista vihannesta, myös säilöntää varten, ja sian-

potkaa ja makkaraa, joita Saaran kanssa siirretään aittaan, kun herrakin on taas talossa. Rouva on terveenä pysynyt ja Henrik-herra myös ja muukin talonväki. Hyvin voimme ja kovasti teitä odotimme! Sanonko keittäjälle, että tänä iltana pöytään voi panna jotakin erikoista? Entä juotava? Yksi niistä kolmesta shamppanjanpullosta, jotka makoilevat kellarissa?

– Sitä teidän pitää kysyä vaimoltani, sanoi Erik hymyillen.
– Hän määrää siitä, onko oikea hetki nauttia harvinaisia herkkuja.

– No, minä kysyn, sanoi matami. – Mutta käykää sisälle, herra, ja tekin, herra Adolfsson. Joitakin ystäviänne on juomassa teetä vihreässä salongissa, koska tiesivät teidän tulevan tänään iltapäivällä. Petter huolehtii laukusta.

– Ei siellä ole kuin Allu ja minun äitini ja sisareni ja Anders Edlund, ja Mariannen vanhemmat ja Elise, selitti Torsten Erikille.

– Toivoisin, että he jäävät myös illalliselle, sanoi Erik.

– Jos herra järjestää niin, että saisin tiedon hyvissä ajoissa niistä, jotka jäävät, sanoi matami Holmberg. – Jos on enempi väkeä, niin sitten pitää olla kaksi pulloa shamppanjaa. Mutta katsokaas, Saara näkyy palaavan. Rouva ja Henrik-herra tulevat varmasti pian.

Henrik-herra. Miten merkilliseltä se kuulosti, kun puhuttiin seitsemän ja puolen kuukauden ikäisestä lapsesta. Erik oli antanut pojalleen isänsä nimen, toivoen että nimen mukana poika saisi isän voiman ja valon, mielen vilkkauden ja käsien näppäryyden. Pojan toinen nimi Vilhelm tuli Mariannen isältä. Lapsukaisen harteilla lepäsi kahden suvun kohtalo. Mutta Erik pitäisi huolen siitä, että Henrikin ei tarvitsisi kantaa sitä niin raskaana kuin hänen itsensä, orvon ja perinnöttömän poloisen.

Vaan olihan Erikillä jonkinlainen perintö: Kuljukankaan tila

ja torppa Hämeen sydämessä Tamminjoella. Ne hän oli vuokran-
nut leskirouva Kenoveeva Petreliukselle, joka oli pitänyt huolta
hänen äidistään, tuvasta, maatilukusta ja kolmesta lehmästä sen
jälkeen kun hän oli lähtenyt Helsingforssiin. Kenoveeva ei halun-
nut mennä uusiin naimisiin, koska hän oli tyytyväinen oloonsa
itsellisenä naisihmisenä, mutta hän oli tuuminut ottaa kasvatik-
seen hyväluontoisen Matias Hiljanpojan, joka autteli häntä tar-
peen mukaan. Matias oli Lankilan tilan entisen jyvätorpparin tyt-
tären lehtolapsi, joka hassahaneen Tuohi-Pekan tavoin toimitti
kylällä eri asioita.

– Erik!

Erik tempautui Vaaralan kylän niityiltä ja pelloilta takaisin
oman talonsa pihalle, räpytteli silmiään ja näki Mariannen, joka
seisoi kuistilla. Marianne piteli Henrikiä käsivarsillaan. Erik saat-
toi havaita omin silmin, että poika oli kasvanut. Hän oli kau-
nis lapsi: kasvonpiirteet ja tummat silmät olivat Erikin, mutta
Mariannelta tuli ilmeeseen lempeys, pehmeys ja ilkkikuruus.

– Marianne. On ollut sinua ikävä.

Erik meni vaimonsa luo. Hänen rakkautensa Marianneen oli
avioliiton myötä entisestään syventynyt. Kenenkään muun seura
ei ollut hänelle yhtä mieluista. Mutta muiden nähden he eivät tie-
tenkään voineet syleillä tai suudella. Siksi hän vain silitti Marian-
nen käsivartta ja tarttui Henrikiä leuan alta. – Muistatko vielä
minut, pikkumies?

Henrik tuijotti häntä ja nipisti huulensa yhteen. – Muu muu,
hän sanoi sitten ja osoitti Erikiä sormella. – Endää dää. Dää?

– Kyllä hän taitaa muistaa sinut, sanoi Marianne. – Vaikka
olit niin pitkään poissa. Sinun pitää kertoa meille Englannista ja
Hollannista.

– Kerron kyllä. Toin täydennystä kirjastoosi. Lordi Byro-
nin runot, Macphersonin *Ossianin laulut* ja kauniin painoksen

Wordsworthin ja Coleridgen *Lyyrisistä runoista*. Ostin myös kolme neiti Austenin romaania, koska hänestä on tullut Englannissa hyvin suosittu. Pidät hänestä jopa enemmän kuin Dickensistä, sen osaan ennustaa. Ja Henrikille minulla on myös jotakin.

– Kuinka kultaista! Olet niin ajattelevainen. Mutta tulkaa sisään. Vanhempani ja ystäväsi odottavat.

Petter-lakeija, joka oli talousmatamin poika, oli ilmestynyt myös kuistille. Mutta ennen kuin hän ehti tarttua Erikin laukkuun, Erik kohotti kätensä, kyykistyi ja avasi laukun hihnat. – Tahdon antaa tämän heti Henrikille, hän sanoi ja otti laukusta tukevasta kankaasta ommellun pienen punaisen hevosen. – Löysin tällaisen torilta. Sen voi pestä, jos hän pureskelee sitä. Muut lelut hän saa tuonnempana.

Marianne näytti hevosta Henrikille. – Katso, heppa, hän sanoi. – Henrikin oma heppa.

He menivät sisään. Erik otti eteisporstuussa Henrikin syliinsä ja katseli poikaa tarkemmin. Henrik Roslund nuorempi. Erikin mieleen tuli toinen poika, joka oli nyt jo yhdeksän vanha: Johan Mikael Mickelsson, joka aloittaisi syksyllä Hämeenlinnan entisen triviaalikoulun ja nykyisen yläalkeiskoulun toisen luokan. Johan Mikaelin koulunkäynti sujui hyvin, koska hän oli älykäs poika ja kotiopetuksessa päättänyt päähänsä ruotsin kielen, jota ilman ei kouluun ollut pääsyä.

Johanille ei ollut kerrottu, kuka hänen oikea isänsä oli. Johan oli Briitan poika ja Mickelsson. Se riitti Erikille.

Vihreä salonki oli alakerran kadun puoleisessa siivessä. Nimi tuli vaalean vihreistä, kultaraitaisista tapeteista, *Adolfsson Tyger och gardiner* -liikkeestä tilatuista kellertävistä, vihreäkuvioisista verhoista, joiden kuosin Erik itse oli suunnitellut, ja samaten Adolfssonin liikkeen painamalla tummanvihreällä silkkigabardiinilla päällystetyistä siroista huonekaluista, jotka oli valmistanut

Brobergin kalusteliike. Ikkunoiden väliin asetetuilla puolipöydillä oli Porvoon tehtaalta tuotuja antiikkityylisiä maljakoita.

Vihreässä salongissa ja sen etuhuoneena toimivassa pienessä förmaakissa otettiin vastaan päivavieraita, jotka eivät edeltä ilmoittaneet tulostaan, tai juotiin teet tai kahvit ja vietettiin aikaa perheen ja tuttujen kesken. Sinne oli sijoitettu myös Mariannen fortepiano. Kun Erik kulki förmaakin läpi Mariannen vierellä, Henrik käsivarrellaan, hän kuuli salongista iloista puheensorinaa. Se ajoi tiehensä loputkin alakuloisuuden pilvet. Hän, yksinäiseksi ja erilaiseksi syntynyt, oli onnistunut hankkimaan itselleen sukulaisten ja ystävien joukon turvaksi kylmää maailmaa vastaan.

Keskustelu muuttui tervehdyshuudoiksi, kun Erik astui salooniin Henrikin ja Mariannen kanssa. Mariannen isä nousi ja tuli ensimmäisenä puristamaan hänen kättään, ja rouva Grenholm ja rouva Adolfsson astelivat myös tervehtimään. Kun Erik oli ker-tonut heille lyhyesti matkansa kulusta, nuorempi polvi ympäröi hänet niin innokkaana, että hänen oli pakko luovuttaa Henrik jälleen Mariannen käsiin. Allan Engvall halasi häntä Torstenin tavoin, ja Erik katseli ystäväänsä hyvillä mielin. Hän oli paljosta velkaa sekä Allanelle että Torstenille, ja hän toivoi, että voisi tehdä vielä enemmän heidän hyväkseen.

Torstenin sisaret Fredrika ja Lovisa halusivat tietää, millaista oli uusin muoti Lontoossa ja Amsterdamissa, ja pahoittelivat, ettei Erikin matka ollut ulottunut Pariisiin, jonka muotitalojen valtavat krinoliinit, hihat, kaulukset ja hatut olivat kuvalehdissä ihas-tuttaneet mamselleja. Lovisa unelmoi zuave-mallisesta lyhyestä takista, joka oli saanut nimensä Italiassa sotineiden algeerialaisen joukkojen tamineista, mutta sellaista ei ollut vielä ilmestynyt Helsingforssin ompelimoiden mallikirjoihin. Fredrikan ajatukset pyörivät vaatteissa siksikin, että hän valmisteli kappioitaan: hän oli mennyt joulun alla kihloihin Anders Edlundin kanssa, joka oli

päättänyt opintonsa kauppakoulussa ja saanut vuoden harjoittelijana toimittuaan työpaikan Adolfssonin liikkeen toisena puukhollarina.

– Kotona ompeleminen helpottuu, jähkä tänne saadaan ompelukoneita, sanoi Erik. – Näin Englannissa erään liikemiehen byroossa amerikkalaisen Singerin ompelukoneen, ja se oli-kin varsin näppärä vekotin. Tämä liikemies, mister Fergusson, oli varma Singerin koneen menestyksestä ja hän aikoo tuoda niitä maahansa. Rääpätilit ovat niitä tilanneet, mutta luulisi naisten yleensäkin niistä kiinnostuvan. Kuulin Fergussonilta myös, että koneen keksinyt Isaac Singer myy tuotteitaan maksusuoritus kerrallaan. Ensinn annetaan oston takuuksi suurempi summa, ja sitten kerran kuukaudessa määräraosa, kunnes tavara on maksettu. Asiakas saa siis heti ostoksen itselleen ja maksaa sen vähitellen. Sellainen kuulostaa minusta järkevältä kaupankäynnin tavalta etenkin, jos tavara on kalliimpi, kuten tämä ompelukone. Se toki edellyttää, että ostaja on luotettava eikä osamaksuja kerry yhdelle ihmiselle liikaa.

Singerin ompelukone sai Fredrikan ja Lovisan kiinnostuksen heräämään, ja heitä harmitti kovasti, ettei uutuuskapinetta luultavasti ollut tulossa Suomeen lähiaikoina. Mariannen nuorempi sisar, seitsentoistavuotias Elise kuunteli heitä uteliaana, mutta ei liittynyt keskusteluun. Häntä kiinnostivat musiikki ja taide enemmän kuin vaatteet tai nuoret miehet. Hän oli päässyt eroon ujoudestaan, vaikka hiljainen hän oli edelleen. Hän kävi toiseksi ylintä luokkaa samassa yksityisessä tyttökoulussa, josta Marianne oli valmistunut.

Sisarukset olivat kiintyneet toisiinsa ja Elise viihtyi myös Erikin seurassa, joten häntä näki Nikolainkadulla lähes yhtä usein kuin kotonaan Unioninkadulla. Rouva Grenholm seurasi usein hänen mukanaan, etenkin Henrikin syntymän jälkeen. Erikillä

ei ollut mitään sitä vastaan. Hän piti kovasti kälystään ja appivanhemmistaan ja oli hyvä, että Mariannella oli seuraa, kun työt pitivät Erikin muualla.

Matami Holmberg rykäisi Erikin selän takana ja sanoi matallalla äänellä: – Jos herrasväki olisi hyvä ja istuisi, niin voin tarjota lisää teetä ja mantelikeksejä ja korppuja.

– Aivan! huudahti Erik. – Istukaa, rakkaat ystävät. Jutellaan ja nautitaan virvokkeita. Minulle ainakin maistuvat tee ja korput. Viiden aikaan tarjotaan illallinen, eikö niin? Ne teistä, joilla on aikaa, voisivat syödä sen kanssamme.

Herra Grenholmin oli lähdeittävä puolen tunnin päästä tapamaan erästä vakuutusmiestä, mutta muut lupasivat jäädä, ja Erik ilmoitti tämän matami Holmbergille, joka niiasi ja kiirehti keittien suuntaan.

Rouva Rahonen, heidän keittäjänsä, oli ylpeä leipomuksistaan ja muista laitoksistaan. Erik epäili, että keittäjä oli hyvinkin tietoinen resepteistä, joita käytettiin muutaman korttelin päässä kauppaneuvos Borgströmin kuuluisassa keittiössä, ja tahtoi lyödä ne laudalta. Jos Borgströmeillä tarjottiin wieninleipää, mantelikeksejä, ranskalaisia sokerikorppuja ja briossia, niitä piti olla myös Roslundien pöydässä. Rouva Rahonen tiesi myös tarkkaan, mitä Borgströmit söivät aamiaiseksi ja illalliseksi. Erikistä se ei ollut huono asia. Borgströmillä oli makua ja hänen taloutaan kannatti jäljitellä. Vieraille ei tosin voinut tarjota täsmälleen samoja ruokalajeja kuin Mariankadulla: se olisi herättänyt ikävää huomiota. Lisäksi perheen omilla aterioilla syötiin yksinkertaista ruokaa, sillä käytännöllisyys oli Erikille tärkeä arvo.

Heillä oli teekuppien ääressä paljon puhuttavaa, sillä Erikin osoitteet olivat hänen matkansa aikana vaihtuneet niin usein että kirjeitä ei kannattanut lähettää Suomesta kuin muutamia. Erik sai kuulla kotimaan ja perhepiirin kuulumisia ja hän itse kertoi

lisää matkastaan. Hän jätti edelleen liikeasiat sivuun. Niistä piti keskustella herra Adolfssonin ja herra Grenholmin kanssa erikseen. Nyt kun oli saatu viimein laki osakeyhtiöistä, sitä piti käyttää hyväksi. Erikin oli myös syytä harkita huolella, miten ulkomailta saadut ehdotukset vaikuttaisivat hänen sijoituksiinsa ja hänen Porvoon-vapriikkinsa toimintaan ja kannattiko niihin tarttua.

Hänen olisi luettava lävitse myös kirjeenvaihtonsa. Kuunnelleensa Torstenin kuvausta Adolfssonin kangasliikkeen kesäsesongista Erik huomasi miettivänsä, miten menestyksekkäästi Hämeessä ja Vaaralan kylässä oli korjattu satoa ja miten syyskylvö onnistuisi. Sää olivat olleet vuosi vuoden perään arvaamattomat. Koko ajan odotettiin huonojen vuosien korvaukseksi sitä hyvää vuotta, mutta turhaan. Korkeintaan saatiin keskinkertaiset sadot ja tuotot, vaikka Briitta ja pehtoori Sirén olivat tehneet kaikkensa uudistaakseen viljelyä ja karjanhoitoa.

Ehkä Erikin pitäisi käydä Tamminjoella ja tarkastaa tilanne. Jos Briitan tilalta loppuisi siemenvilja, siitä ei seuraisi hyvää.

Erikiä vaivasi se, että Suomi oli hyvin riippuvainen rukiin viljelystä ja ruisleivästä ravintona. Semmoinen ei ollut lainkaan turvallista, kun oltiin niin pohjoisessa ja viljelyn tapa oli yhä niin alkeellinen. Pitäisi rikastaa maata ja viljellä ja syödä muutakin: kauraa, perunaa, lanttua ja porkkanaa. Luonnon antimet, kala ja riista, marjat ja sienet pitäisi kerätä ja säilöä paremmin talteen talven varalle. Sienten suurta ravintoarvoa ei ymmärretty kuin Karjalassa. Pitäisi kasvattaa enemmän karjaa maitoa ja lihaa varten. Maito, juusto ja liha vahvistivat ihmistä. Metsää tulisi oppia hoitamaan niin, että siitä saisi varman sadon ja tuoton aivan kuin pellosta. Puusta oli nimittäin moneksi. Ei yksin terva ja polttopuu vaan myös lankut ja paperi olivat arvokkaita. Vanha kirja-kauppias Waseniuskin oli ymmärtänyt, että kun lehtiä ja kirjoja

alettiin painaa Suomessa enemmän, paperin tarve kasvaisi suu-
resti.

Näitä asioita Erik oli tuumiskellut viimeksi Briitan ja Sirénin kanssa puhuessaan. Sirén oli huokaissut raskaasti ja toistanut sen, minkä Erik oli kuullut monta kertaa aiemmin: – Voidaan me täällä tuota yrittää ja yritetäänkin, ja herra paronin pehtoori yrittää niiden tilalla samaten. Mutta siihen menee aikaa, ja meidän tila on vain yksi tila. Muiden pitäisi haluta tehdä sama. Kaikkien muiden.

Niinhän se oli, mietiskeli Erik. Maatalouden muuttamisessa oli sama pitkä ja hellittämätön työ kuin siinä, että saisi aatelilta pois sen perustaa vailla olevan valta-aseman ja suomea puhuville saman oikeuden koulutukseen äidinkielellään kuin ruotsia puhuville. Erik osasi olla kärsivällinen, kun opiskeli ja hoiti liiketoimiamia, mutta elämän muilla osa-alueilla hänen oli vaikeata pidätellä kiukkuaan. Miksi ihmiset juuttuivat vanhoihin tapoihinsa ja ajatuksiinsa, vaikka paljaille silmille näkyi, että siitä seurasi niin paljon vääryyttä, köyhyyttä ja kärsimystä?

Taistelu vanhan maailman linnakkeita vastaan saisi kuitenkin jäädä vähäksi aikaa. Tämä iltapäivä ja ilta oli varattu iloiselle kotiinpaluulle ja päivälliselle perheen ja ystävien seurassa.

3.

Päivällinen oli hilpeä ja Erik nautti siitä, että sai puhua taas ruotsia, joka oli hänen toinen äidinkieltensä. Hän tunsu silti vieläkin suurempaa iloa, kun vieraat lähtivät ja hän sai olla Mariannen ja Henrikin kanssa. He kolme menivät yläkertaan ja makuukamariin, ja Erik avasi matkalaukkunsa ja nosteli sieltä Mariannelle hankitut kirjat ja Henrikille ostetut lelut. Viimeiseksi hän otti esille pukukankaan, jonka hän oli löytänyt yhdestä Lontoon hienoimmista puodeista.

– Tästä saat kauniin juhlaleningin, hän sanoi ja levitti harmaansinertävän silkkikankaan vuoteen päälle. – Se tarvitsee vain hiukan pitsiä, niin se on täydellinen.

Marianne nauroi ja hypisteli kangasta. – Onpa tämä hieno! Kaikki kadehtivat minua, kun olen puettu tällaiseen silkkiin.

– Siitä minä en välitä, sanoi Erik. – Ajattelin vain sinua. Halusin, että sinä pitäisit siitä ja tuntisit itsesi hyväksi vaatteessa, jonka ompelija siitä tekee.

– Uskon sen, sanoi Marianne. – Minun on ollut todella ikävä sinua. En voi puhua kenenkään muun kanssa samalla tavalla. Elisen kanssa minä viihdyn hyvin, mutta sinä olet sielunkumppanini.

Erikin sydän paisui lämmöstä, ja hän katseli Henrikiä, joka istui lattialla ja näpräsi hänen tuomaansa puista laivaa. – Olen

pahoillani, kun minun täytyy lukea kirjeeni vielä tänään. Koetan selvittää siitä mahdollisimman nopeasti, että pääsen takaisin teidän seuraanne.

– Menet varmaan huomenna vapriikille, sanoi Marianne.

Erik kuulosteli, erottuiko Mariannen puheessa moitteen sivuääni. – Mikset tulisi mukaani? hän sanoi. – Porvoossahan riittää katseltavaa.

– Kiitos, Erik, sanoi Marianne. – Voin minä tulla, jos vauhuissa on minulle tilaa.

– Se olisi minusta hauskaa.

Erik jätti Mariannen makuukamariin selailemaan kirjaostoksia ja meni viereiseen huoneeseen. Sinne oli sijoitettu pieni kirjasto, lipasto ja työpöytä, ja Erik hoiti siellä kirjeenvaihtoaan ja teki työtä silloin kun ei ollut pihan toisella puolen vapriikin konttuurissa. Varsinainen kirjasto oli talon päädyssä. Se oli suuri ja viihdyttäväksi tehty huone. Siellä oli sekretääri, joka oli varustettu kirjepaperilla, mustepullolla ja kynillä, sohva ja mukavia nojatuoleja, joihin saattoi istua lukemaan. Erik oli varustanut kirjastonsa paitsi itseään myös Marianneä ajatellen. Sinne oli siirretty Unioninkadulta kaikki Mariannelle rakkaat kirjat ja muitakin niteitä, joista hänen isänsä saattoi luopua, ja Erik osti uusia kirjoja harva se viikko. Oma hyllynä oli varattu lehdille. Heille tilattiin *Suometarta*, *Helsingfors Dagbladia*, *Helsingfors Tidningaria* ja *Litteraturbladia*, ja Erikille saapui jonkin verta myöhässä Tukholmasta, Lyypekistä ja Lontoosta julkaisuja, joita ei voinut ostaa Waseniuksen kirjakaupasta.

Erikille oli tärkeää, että Mariannella oli muutakin tekemistä kuin heidän kotinsa päivittäisen talouden hoito, vieraiden vastaanottaminen ja Henrikin kasvattaminen. Marianne oli ollut pahoilla mielin siitä, että hänen opintonsa olivat päättyneet tyttökoulun viimeiseen luokkaan eikä hän voinut suorittaa ylioppilas-